

LES TRADICIONS FILOSÒFIQUES BÀSIQUES SOBRE LA GUERRA JUSTA

R.ALCOBERRO

En general sobre la qüestió de la guerra justa –i prescindint de la discussió sobre si el mateix concepte de “guerra justa” té algun sentit– podem trobar 3 grans tradicions culturals, que inclouen tries axiològiques complexes, difícils de resumir esquemàticament. Fent un esforç de simplificació podríem considerar que, l’opció per la “guerra justa” és un camí entre dues altres posicions mútuament excloents: el “realisme polític” i el “pacifisme” o “idealisme polític”.

1.- REALISME POLÍTIC: Segons aquesta posició, la relació entre Estats no és jurídica –al menys en origen– sinó més propera o fins i tot idèntica a l’Estat de natura. Allò biològic, més primari, és la competència entre Estats, no el contracte moral. En la natura hi ha “guerra de tots contra tots” i per això la guerra és l’única forma de regular les disputes (altrament inevitables, sobretot quan es tracta de controlar i gestionar recursos escassos). Les guerres són moralment inevitables – n’hi ha hagut en totes les cultures i en totes les èpoques– de manera que és absurd no afrontar el problema d’una manera pragmàtica.

El realisme polític inclou o assumeix generalment la teoria de l’interès nacional segons la qual la seguretat no es redueix a disposar de fronteres ben resguardades sinó que inclou la protecció dels nostres amics, la destrucció dels enemics i –més complicat encara– la preservació del «mode [estil] de vida propi de la nostra cultura». La seguretat nacional i l’afermament del poder són arreu els motors dels Estats –tota altra posició seria així nihilista, autodestructiva o ingènua (en un món de llops cal ser llop).

Per al realisme polític el preu de la llibertat és la vigilància (que de vegades inclou la guerra preventiva); la millor defensa de la pau és la possibilitat real de la guerra i la por davant la possibilitat d’una destrucció assegurada de l’enemic en cas que el propi Estat o els seus interessos es vegin atacats. Com diu Jonah Jacob Goldberg (1969), comentarista polític judeoamericà i neoconservador de la cadena Fox, (i personatge que va tenir un cert paper com a impulsor de l’escàndol Clinton-Lewinsky): «Cada deu anys si fa no fa, els Estats Units necessiten prendre algun petit país desaprofitat i rebotre’l contra la paret només per demostrar el que volen».

Els realistes polítics són com a mínim escèptics –sinó clarament sarcàstics– sobre les possibilitats de la filosofia moral per apaivagar les passions humanes i per controlar el poder. Consideren absurda la hipòtesi d’un Tribunal Internacional per dirimir les guerres entre Estats perquè els jutges d’aquest suposat Tribunal no serien mai realment neutrals (al cap i a la fi serien ciutadans d’algun lloc...). Una característica dels realistes és el menyspreu amb què es refereixen al pacifisme com a utopia perillosa. Goldberg fins i tot ha teoritzat al llibre “Liberal Fascism” (2006) que és la feblesa i la tolerància dels progressistes liberals el que històricament ha donat ales al totalitarisme arreu del món.

Entre els clàssics, Tucídides, Hobbes, Maquiavel, Kissinger [el ministre de Nixon i autor de "Diplomàcia"] i posteriorment els *neocons* americans de l'era Bush defensen aquesta posició amb més o menys matisos.

2.- EL PACIFISME / IDEALISME POLÍTIC RADICAL: Aquesta és una posició ultramoralista: la moral que és bona en les relacions entre individus també ho ha de ser en les relacions entre pobles. El pacifisme sovint ha estat defensat des d'arguments religiosos radicalitzats. No debades els cristians sempre han considerat com a virtut la "mansuetud" (paciència) i donen a Crist el títol de "Príncep de la Pau".

El pacifisme s'acostuma a definir a si mateix com una teoria "preventiva" i "profètica". En tant que preventiu, el pacifisme vol educar els homes en el rebuig de la guerra o, com acostumen a dir, pretenen "arrancar la violència del cor de l'home", d'aquí la centralitat de l'educació i de la creació d'hàbits. Com a profètic, el pacifisme se centra a trencar el cercle viciós de cop i contracop o d'atac i venjança (violència i resposta a la violència) implícit en tota guerra. En aquest context la guerra està sempre s'identifica amb la causa del pitjor mal (no hi ha pitjor mal que la mort perquè mai no és reparable) i, en conseqüència ha de ser impedita però tota resistència legítima ha de ser pacífica o, més estrictament, pacífica en els seus mitjans.

Sovint els pacifistes diferencien entre el "poble" (que arreu seria igual: moralment bo i ingenu o enganyat) i els seus dirigents (Estat immoral, opressor, manipulador), proclamen la dolenteria moral de les institucions públiques i reclamen la conversió per mitjans pacífics del que anomenen "condicions de violència estructural" (la fam, la ignorància, la misèria). El pacifisme inclou l'opció per la no-violència i sovint també la reivindicació dels gestos simbòlics (no col·laboració amb l'enemic, boicot als impostos en cas de guerra o d'invasió, vagues de fam...) com a mitjans morals de lluita.

La justificació del pacifisme filosòfic es troba en Desideri-Erasme (Erasme de Rotterdam) en el llibre "Querela Pacis" (1517). Activistes com Jeanne Addams (premi Nobel de la Pau, 1931) i pensadors com Tolstoi o Gandhi són clàssics en aquest àmbit. Gandhi va popularitzar el mot "ahimsa" [del sànscrit: a/no - himsa/ferir, causar dany] com a model de conducta moral pacifista.

3.- LA TEORIA DE LA GUERRA JUSTA: En aquest tercer context teòric, la guerra pot ser moralment correcta si s'ajusta a normes i condicions prudencials (causa justa, proporcionalitat...) que no la converteixin en un vulgar carnatge. És més, la guerra justa fins i tot podria ser una opció moralment necessària (un mal menor, un últim recurs...) en vistes a la pau quan tots els altres mitjans són inaplicables o directament ineficaços. Implica una concepció "prudenciosa" (prudencial) de la política i per això multiplica els condicionants previs i les garanties abans, durant i amb posterioritat a la contesa bèl·lica. En conseqüència, una guerra justa ha de fer-se segons principis reglamentats (actualment, les convencions de La Haia i de Ginebra) i garantits (per tribunals internacionals).

La guerra suspèn la validesa de les lleis positives però no ha d'abolir el dret, ni retornar-nos a l'Estat de natura sinó que s'ha de gestionar amb racionalitat. Així, per exemple, [Carl von Clausewitz](#), que definí la guerra com un "camaleó", pensava que la finalitat de la guerra no consistiria estrictament a "derrotar l'enemic", sinó a "desarmar-lo". La guerra seria, doncs, un acte polític -o més estrictament la condició per tal que es pugui recuperar en una fase posterior la gestió política dels conflictes. La concepció de la "guerra justa" assumeix que la contesa bèl·lica és un fet ("cec instint natural" en diu [Clausewitz](#)), però ha de ser regulada per no convertir-se en matança indiscriminada, que seria un pur "crim".

La reivindicació dels drets fonamentals i la protecció dels qui tenen aquests drets constitueix una condició prèvia i inexcusable de la guerra justa. Autors d'aquest àmbit en la filosofia clàssica són Agustí d'Hipona, Tomàs d'Aquino, Vitoria, Grotius... i actualment John Rawls.